

**ЮБИЛЕЕН СБОРНИК БОНИ ПЕТРУНОВА
STUDIA IN HONOREM BONI PETRUNOVA**

**ИЗВЕСТИЯ НА
НАЦИОНАЛНИЯ
ИСТОРИЧЕСКИ
МУЗЕЙ
ТОМ XXXIII**

**PROCEEDINGS
OF THE NATIONAL
MUSEUM OF HISTORY
VOL. XXXIII**

UNICART

Редколегия:

Проф. д-р Иван Христов – Гл. Редактор

Доц. д. и. н. Николай Кочанков

Доц. д-р Владимир Пенчев

Доц. д-р Николай Марков

Гл. ас. д-р Петранка Неделчева

Панайот Антонов – секретар

Превод на английски език – Цвета Райчевска

Художник на корицата – Милена Ганева

Предпечат – Уникарт

Editorial Board:

Prof. Dr. Ivan Hristov, editor

Assoc. Prof. Dr. Nikolay Kochankov

Assoc. Prof. Dr. Vladimir Penchev

Assoc. Prof. Dr. Nikolay Markov

Assoc. Prof. Dr. Petranka Nedelcheva

Panayot Antonov – scientific secretary

English translation – Tzveta Raychevska

Cover design – Milena Ganeva

Prepress – Unicart

© Национален исторически музей – София / National Museum of History – Sofia
© Издателство „Уникарт“, София / Publishing Company “Unicart”, Sofia

ISSN 1311 – 5219

НАЦИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ
NATIONAL MUSEUM OF HISTORY

**ИЗВЕСТИЯ НА
НАЦИОНАЛНИЯ
ИСТОРИЧЕСКИ
МУЗЕЙ
ТОМ XXXIII**

**PROCEEDINGS
OF THE NATIONAL
MUSEUM OF HISTORY
VOL. XXXIII**

СОФИЯ
2021

Снимка на корицата:

Златен пръстен печат на Георги от Калиакра – XIV век

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Маргарита Ваклинова</i> ЗА БОНИ ПЕТРУНОВА – ЧОВЕКЪТ, КОЛЕГАТА, ИЗСЛЕДОВАТЕЛЯТ. НА МНОГАЯ ЛЕТА!	11
--	----

<i>Елена Ендарова</i> ТВОРЧЕСКА БИОГРАФИЯ НА ДОЦ. Д-Р БОНИ ПЕТРУНОВА	25
---	----

АРХЕОЛОГИЯ

<i>Маргарита Попова</i> СЕЛИЩНА МОГИЛА В М. СКРИТАТА МОГИЛА, С. ПОРОЙ, ОБЩ. ПОМОРИЕ. РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОУЧВАНИЯТА ПРЕЗ 2019 Г.	35
--	----

<i>Петранка Неделчева, Иван Гацов</i> КРЕМЪЧНИ АРТЕФАКТИ ОТ ХАЛКОЛИТНО СЕЛИЩЕ ДРАМА МЕРДЖУМЕКЯ. ТЕХНИКО-ТИПОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА.	57
---	----

<i>Мартин Христов</i> ПРЕДВАРИТЕЛНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. БОГДАН, КАРЛОВСКО	69
--	----

<i>Петър Минков</i> АСКОСИ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ОТ ПОГРЕБАЛНИ КОНТЕКСТИ ОТ СЪВРЕМЕННИТЕ БЪЛГАРСКИ ЗЕМИ (НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ОТНОСИТЕЛНАТА ХРОНОЛОГИЯ, ХАРАКТЕРИСТИКИТЕ И ДАННИТЕ ЗА ОБЕМА).	92
--	----

<i>Иван Христов, Илия Киров, Найденов Прахов</i> ЕЛИНИСТИЧЕСКИ УКРЕПЕН ОБЕКТ В М. ПАЛЮРА ДО С. ЕМОНА, ОБЩИНА НЕСЕБЪР	121
---	-----

<i>Милен Николов</i> АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКАТА, СРЕДНОВЕКОВНАТА И ОСМАНСКАТА ЕПОХА ПРИ ЦЪРКВАТА „СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО“ В КВ. ВАСИЛИКО, ГР. ЦАРЕВО.	144
--	-----

<i>Иван Христов</i> РЯДКА БРОНЗОВА ЛАМПА ОТ РАННОВИЗАНТИЙСКИЯ ГРАД ХРИСОСОТИРА ПРИ ГР. ЧЕРНОМОРЕЦ	171
---	-----

<i>Виолина Кирякова</i> СТАРОБЪЛГАРСКИ АПОТРОПЕЕН ЗВЪНЕЦ ОТ СЕЛО ЕЛЕНОВО, ОБЛАСТ ТЪРГОВИЩЕ	182
---	-----

<i>Мариела Инкова, Панайот Антонов, Кирил Велковски, Християн Цанков</i> БУКЕЛОН. АРХЕОЛОГИЯ И ГЕОФИЗИКА.	189
--	-----

<i>Стоян Попов</i> ОТНОСНО ЕДИН ТИП РАННОСРЕДНОВЕКОВНИ БОЙНИ ЧУКОВЕ.	218
---	-----

<i>Станислав Станилов</i> ГРОБЪТ ПРИ КАБИЮК. ОБЕКТ ЗА ДИСКУСИЯ ИЛИ ПРЕДМЕТ НА СПЕКУЛАЦИЯ?	223
--	-----

<i>Людмил Вагалински</i> СРЕДНОВЕКОВЕН ПАРАКЛИС С АЯЗМО В КВАРТАЛ САРАФОВО НА ЗАПАДНОЧЕРНОМОРСКИЯ ГРАД БУРГАС.	240
--	-----

<i>Стилиан Иванов</i> ЗА ДВЕ СРЕДНОВЕКОВНИ СГРАДИ ОТ АНХИАЛО	276
---	-----

<i>Деян Рабовянов, Филип Петрунов</i> ЕЛЕМЕНТ ОТ ПЛАСТИНЧАТА БРОНЯ ОТ СРЕДНОВЕКОВНИЯ ГРАД ЛЮТИЦА.	297
<i>Хитко Вачев</i> ЗА МЯСТОТО И РОЛЯТА НА ЖЕНИТЕ В ОБЩЕСТВЕНО-ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЖИВОТ В АРБАНАСИ ПРЕЗ XVII–XIX ВЕК	315
<i>Илиян Петракиев</i> ТЪРГОВСКИ ВРЪЗКИ НА ТЪРНОВСКАТА КАЗА С ЕВРОПЕЙСКИТЕ СТРАНИ ПРЕЗ XV–XVIII В. (ПО НУМИЗМАТИЧНИ ДАННИ)	340
<i>Елена Василева, Андрей Аладжов, Яна Димитрова</i> СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ ДО СЕЛО ДЖЕРМАН, ОБЩИНА ДУПНИЦА.	371
<i>Филип Петрунов</i> МАТЕРИАЛНИ СЛЕДИ ОТ БИТА И КУЛТУРАТА В СРЕДНОВЕКОВНИЯ МАНАСТИР ОКОЛО ХРАМ „СВ. ИЛИЯ“ НА КОКАЛЯНСКИ УРВИЧ.	397

НУМИЗМАТИКА

<i>Иван Христов, Иля Прокопов</i> КОЛЕКТИВНА НАХОДКА ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКИ И КЕЛТСКИ ТЕТРАДРАХМИ ОТ С. ТЕРЗИЙСКО, ТРОЯНСКО	411
<i>Константин Дочев</i> ЛЮБОПИТЕН ЕКЗЕМПЛЯР ЗЛАТНА ПЕРПЕРА НА ВИЗАНТИЙСКИЯ ИМПЕРАТОР АЛЕКСИЙ III АНГЕЛ (1195–1203)	436
<i>Владимир Пенчев</i> НИДЕРЛАНДСКИТЕ ЗЛАТНИ ДУКАТИ ОТ ФОНДА НА НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ.	447
<i>Владимир Пенчев</i> СРЕБЪРНИ И ЗЛАТНИ РУСКИ МОНЕТИ ОТ XVI – XIX ВЕК (ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО), ОТ ФОНДА НА НИМ – СОФИЯ	483

ИСТОРИЯ

<i>Пламен Павлов</i> СРЪБСКАТА КРАЛИЦА БЕЛОСЛАВА (1234–1243), ДЪЩЕРЯТА НА ЦАР ИВАН АСЕН II	538
<i>Николай Марков</i> ПО СЛЕДИТЕ НА ЕДНА МИСТИФИКАЦИЯ ИЛИ ЗАЩО „ГОЛЯМАТА МИТРОПОЛИЯ“ В НЕСЕБЪР НЕ БИВА ДА БЪДЕ НАРИЧАНА „СВЕТА СОФИЯ“?	547
<i>Николай Марков</i> БЕЛЕЖКИ ЗА МИНИАТЮРА, ИЛЮСТРИРАЩА РАЗКАЗА НА ФЛОРЕНТИНСКИЯ ТЪРГОВЕЦ ЯКОПО ТЕДАЛДИ ЗА ПРЕВЗЕМАНЕТО НА КОНСТАНТИНОПОЛ ОТ ТУРЦИТЕ ПРЕЗ 1453 Г., СПОРЕД MS. FRANÇAIS 6487 ОТ ФРЕНСКАТА НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА.	562
<i>Цвета Райчевска</i> КРАТКИ БЕЛЕЖКИ ВЪРХУ ДВЕ ВПИСВАНИЯ В ОСМАНСКИТЕ СИДЖИЛИ ЗА 1618 И 1664 Г. ...	597
<i>Николай Овчаров, Димитър Стоименов</i> ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ И КРЕПОСТТА КОКАЛЯНСКИ УРВИЧ	606
<i>Валентина Задгорска</i> ХРИСТО КАЛФОВ И ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ (1923–1926).	624

Николай Кочанков

БЪЛГАРИЯ И ЮГОСЛАВИЯ (1938–1941): ПОЛИТИКА И ДИПЛОМАЦИЯ НА БАЛКАНИТЕ И В
ЕВРОПА ЧАСТ II. В НАЧАЛОТО НА ВОЙНАТА (СЕПТЕМВРИ 1939 – ФЕВРУАРИ 1940). 654

Николай Марков

ЗА МОРАЛА В ИСТОРИЧЕСКИТЕ ПРОУЧВАНИЯ ИЛИ ЗА „ПЪТЯ“ НА ДЕЧАНСКАТА
ДАРОХРАНИТЕЛНИЦА ДО СБИРКИТЕ НА НАЦИОНАЛНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ В СОФИЯ. . 677

Михаил Симов

КОРАБЪТ „РАДЕЦКИ“. БЕЛЕЖКИ ЗА НЕГОВАТА ИСТОРИЯ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА
ОБНОВЕНАТА МУЗЕЙНА ЕКСПОЗИЦИЯ НА НМ „ПАРАХОД „РАДЕЦКИ“ 692

ЕТНОЛОГИЯ

Николай Марков

С ЛИЦЕ КЪМ ОПАШКАТА НА МАГАРЕТО ИЛИ ЗА ЕДНА НЕОБИЧАЙНА
ЛЕЧЕБНА ПРАКТИКА 709

Ели Гуцева

ТРАДИЦИОННОТО ОБЛЕКЛО В СЕЛО ДОБЪРСКО – МЕЖДУ БИТА И ФЕСТИВАЛА. 718

МУЗЕЙНО ДЕЛО

Мариана Първанова

ДВА ДОКУМЕНТА ЗА ОБЩЕСТВЕНАТА ДЕЙНОСТ НА ЕКАТЕРИНА КАРАВЕЛОВА. 737

Стоянка Янакиева

ИНТЕРАКТИВНИ БЕСЕДИ – ЕДНА ДОБРА ПРАКТИКА В НИМ (ИЗ ОПИТА НА ЕДИН
ЕКСКУРЗОВОД) 752

ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Мина Мегала

СВЕТЦИТЕ ОТ БОЯНСКА ЦЪРКВА: БЕЛЕЖКИ ОТНОСНО НЯКОИ ПО-МАЛКО
ПОЗНАТИ СВЕТЦИ 769

CONTENTS

Margarita Vaklinova

TO BONI PETRUNOVA – THE PERSONALITY, THE COLLEAGUE, THE RESEARCHER. FOR MANY YEARS!	11
--	----

Elena Endarova

CREATIVE BIOGRAPHY OF ASSOC. PROF. DR. BONI PETRUNOVA	25
---	----

ARCHAEOLOGY

Margarita Popova

SKRITATA MOGILA TELL AT THE VILLAGE OF POROY, MUNICIPALITY OF POMORIE. RESULTS OF THE 2019 ARCHAEOLOGICAL RESEARCH	35
---	----

Petranka Nedelcheva, Ivan Gatsov

FLINT ARTEFACTS FROM DRAMA MERDŽUMEKJA SETTLEMENT. TECHNOLOGICAL AND TYPOLOGICAL ANALYSIS.	57
--	----

Martin Hristov

PRELIMINARY RESULTS OF THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH ON AN EARLY BRONZE AGE SETTLEMENT NEAR THE VILLAGE OF BOGDAN, KARLOVO MUNICIPALITY.	69
--	----

Peter Minkov

ASKOI FROM THE EARLY BRONZE AGE IN THE BURIAL CONTEXTS FROM THE PRESENT-DAY BULGARIAN LANDS (OBSERVATIONS ON RELATIVE CHRONOLOGY, CHARACTERISTICS AND VOLUME DATA).	92
--	----

Ivan Hristov, Iliya Kirov, Nayden Prahov

HELLENISTIC FORTIFIED SITE IN Palyura near Emona, Nesebar Municipality.	121
--	-----

Milen Nikolov

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF A SITE FROM THE HELLENISTIC, MEDIEVAL AND OTTOMAN PERIODS AT THE CHURCH OF THE DORMITION OF THE THEOTOKOS IN THE VASILIKO QUARTER OF TSAREVO	144
--	-----

Ivan Hristov

A RARE BRONZE LAMP FROM THE EARLY BYZANTINE CITY OF HRISOSOTIRA NEAR CHERNOMORETS	171
--	-----

Violina Kiryakova

OLD BULGARIAN APOTROPAIC BELL FROM THE VILLAGE OF ELENOVO, TARGOVISHTA PROVINCE	182
--	-----

Mariela Inkova, Panayot Antonov, Kiril Velkovski, Christian Tzankov

BUKELON. ARCHEOLOGY AND GEOPHYSICS.	189
--	-----

Stoyan Popov

ABOUT ONE TYPE OF EARLY MEDIEVAL WAR HAMMERS.	218
--	-----

Stanislav Stanilov

THE GRAVE AT KABYUK. MATTER OF DISCUSSION OR SUBJECT OF SPECULATION?.	223
--	-----

Lyudmil Vagalinski

MEDIEVAL CHAPEL WITH HOLY SPRING IN SARAFOVO DISTRICT OF THE WESTERN BLACK SEA CITY OF BURGAS	240
--	-----

<i>Stiliyan Ivanov</i> ON TWO MEDIEVAL BUILDINGS IN ANHIALO.	276
<i>Deyan Rabovyanov, Philip Petrunov</i> AN ELEMENT OF PLATE ARMOUR FROM THE MEDIEVAL TOWN OF LYUTITSA.	297
<i>Hitko Vachev</i> ON THE PLACE AND ROLE OF WOMEN IN THE SOCIO-ECONOMIC LIFE IN ARBANASI IN THE 17TH – 19TH CENTURIES.	315
<i>Ilian Petrakiev</i> TRADE RELATIONS OF THE TARNOVO KAZA WITH THE EUROPEAN COUNTRIES IN THE 15TH AND 18TH CENTURIES (ACCORDING TO NUMISMATIC DATA).	340
<i>Elena Vasileva, Andrey Aladzhov, Yana Dimitrova</i> LATE MEDIEVAL SETTLEMENT NEAR THE VILLAGE OF DZHERMAN, MUNICIPALITY OF DUPNITSA.	371
<i>Philip Petrunov</i> MATERIAL TRACES OF EVERYDAY LIFE AND CULTURE IN THE MEDIEVAL MONASTERY AROUND THE CHURCH OF ST. ELIJAH AT THE KOKALYANE URVICH.	397

NUMISMATICS

<i>Ivan Hristov, Ilya Prokopov</i> A HOARD OF HELLENISTIC AND CELTIC TETRADRACHMS FROM THE VILLAGE OF TERZIYSKO, THE TROYAN REGION.	411
<i>Konstantin Dochev</i> A CURIOS PIECE OF GOLD HYPERPERA OF THE BYZANTINE EMPEROR ALEXIUS III ANGELUS (1195–1203).	436
<i>Vladimir Penchev</i> DUTCH GOLD DUCATS IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL HISTORY MUSEUM, SOFIA. . .	447
<i>Vladimir Penchev</i> RUSSIAN SILVER AND GOLD COINS FROM THE 16TH AND 19TH CENTURIES (UNTIL THE LIBERATION) OF THE NHM-SOFIA NUMISMATIC COLLECTION.	483

HISTORY

<i>Plamen Pavlov</i> THE SERBIAN QUEEN BELOSLAVA (1234–1243), THE DAUGHTER OF TSAR IVAN ASEN II.	538
<i>Nikolay Markov</i> ON THE TRAIL OF A MYSTIFICATION OR WHY THE GOLYAMATA MITROPOLIYA IN NESEBAR SHOULD NOT BE CALLED “SAINT SOPHIA”.	547
<i>Nikolay Markov</i> NOTES ON A MINIATURE ILLUSTRATING THE STORY OF THE FLORENTINE MERCHANT JACOPO TEDALDI ABOUT THE CONQUEST OF CONSTANTINOPLE BY THE TURKS IN 1453, ACCORDING TO MS. FRANÇAIS 6487 FROM THE FRENCH NATIONAL LIBRARY.	562
<i>Tsveta Raichevska</i> BRIEF NOTES ON TWO ENTRIES IN THE OTTOMAN SICILS FOR 1618 AND 1664.	597
<i>Nikolay Ovcharov, Dimitar Stoimenov</i> PAISIUS OF HILENDAR AND THE FORTRESS OF KOKALYANSKI URVICH.	606

Valentina Zadgorska

HRISTO KALFOV AND THE FOREIGN POLICY OF BULGARIA (1923–1926) 624

Nikolay Kochankov

BULGARIA AND YUGOSLAVIA (1938–1941): POLICY AND DIPLOMACY ON THE BALKANS AND IN EUROPE PART II. AT THE BEGINNING OF THE WAR (SEPTEMBER 1939 – FEBRUARY 1940). . . . 654

Nikolay Markov

ON THE MORALITY IN HISTORICAL STUDIES OR THE “WAY” OF THE DEČANI MONSTRANCE TO THE COLLECTIONS OF THE NATIONAL HISTORY MUSEUM IN SOFIA 677

Mikhail Simov

RADETZKY STEAMSHIP. NOTES ON ITS HISTORY AND PRESENTATION OF THE RENEWED MUSEUM EXPOSITION OF RADETZKY STEAMSHIP NATIONAL MUSEUM 692

ETHNOLOGY

Nikolay Markov

WITH THE FACE TO THE TAIL OF THE DONKEY OR OF AN UNUSUAL TREATMENT PRACTICE . . 709

Eli Gutseva

TRADITIONAL CLOTHING IN THE VILLAGE OF DOBARSKO – BETWEEN LIFESTYLE AND FESTIVAL. 718

MUSEOLOGY

Mariana Parvanova

TWO DOCUMENTS CONCERNING THE PUBLIC ACTIVITY OF EKATERINA KARAVELOVA 737

Stoyanka Yanakieva

INTERACTIVE DISCUSSIONS – A GOOD PRACTICE AT NHM (FROM THE EXPERIENCE OF A GUIDE) 752

ART STUDIES

Mina Megalla

THE GREAT SAINTS OF THE BOYANA CHURCH: A CLOSEUP ON THE LESS KNOWN SAINTS . . . 769

ОТНОСНО ЕДИН ТИП РАННОСРЕДНОВЕКОВНИ БОЙНИ ЧУКОВЕ¹

Стоян Попов

ABOUT ONE TYPE OF EARLY MEDIEVAL WAR HAMMERS¹

Stoyan Popov

Ударните оръжия са един от първите и най-прости предмети, използвани от човека за защита и нападение от древни времена. Първоначално това са били обикновени камъни, тояги и пр. Впоследствие те са придобили по-сложна форма и устройство – боздугани, кистени, бойни чукове и брадво-чукове.

През Средновековието и Новото време, наред с боздуганите, кистените и брадво-чуковете, част от комплекса въоръжение са били и бойните чукове. Това са оръжия, разпространени главно в земите на Централна и Източна Европа, което важи още повече за епохата на ранното Средновековие. През това време се появяват и развиват две направления на бойните чукове². И двете групи датират от края на VIII–IX – края на X – началото на XI в.

Първата група се характеризира с два срещулежащи клюна, излизащи от втулка за дръжката на оръжието и завършващи с многостенна, бипирамидна или биконична ударна част³. Тази група сама по себе си е много интересна с различните вариации на формите на втулката, шийката на клюна и поразяващата част, но тя няма да бъде предмет на тази работа.

Втората група от ранносредновековни бойни чукове има следните характеристики: те притежават клон с копиевидна форма от едната

Impact weapons are one of the first and simplest objects used by man for defence and attack since ancient times. Initially, these were merely stones, sticks, etc. Subsequently, they acquired a more complex shape and structure like maces, kistens (war flails), war-hammers and ax-hammers.

During the Middle and the New Ages, along with maces, the flails and ax-hammers, the war hammers were also part of the armament complex. These were weapons distributed mainly in the lands of Central and Eastern Europe, which was even more true in the early Middle Ages. During that time, two types of war hammers appeared and developed². Both groups date from the end of the 8th – 9th till the end of the 10th – the beginning of the 11th centuries.

The first group is characterised by two opposite-lying beaks extending on both sides of the sleeve for the handle to pass through and ending in a multi-walled, bipyramidal or biconical impact part³. This group in itself is very interesting because of the different variations of the shapes of the sleeve, the neck of the beak and the striking part, but it will not be the subject of this work.

The second group of early medieval war-hammers has the following features: they have a spear-shaped beak on one side and a hammer-shaped

¹ Настоящата работа е част от проучванията по проект ДН 10/2, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката на РБългария. Също така, изследването е част от дейността, извършвана в Научния център за история и археология на Войната към катедра „История и археология“ на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

² Йотов, В. Въоръжението и снаряжението от българското средновековие (VII–XI век). Велико Търново, 2004, 106–107.

³ Пак там, 106–107.

¹ This work is part of the research under project DN 10/2, funded by the Research Fund of the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria. Also, the study is part of the activities carried out at the Research Center for History and Archeology of War at the Department of History and Archaeology of Plovdiv University “Paisii Hilendarski”.

² Йотов, В. Въоръжението и снаряжението от българското средновековие (VII–XI век). Велико Търново, 2004, 106–107.

³ Ibid. 106–107.

страна на втулката и чукообразна трапецовидна шийка с правоъгълно сечение от другата страна. До този момент са известни 9 бойни чука от този тип. Те са открити на територията на днешна България и Румъния. От България са ми познати 2 екземпляра. От тях е публикуван един, който произхожда от Североизточна България и се съхранява във фонда на Археологическия музей – Варна (Обр. 1)⁴. Другото оръжие също е от Североизточна България. То е част от сбирка Ватев и се публикува за първи път в настоящата работа (Обр. 2)⁵. И двата артефакта от България са с неизвестен археологически контекст.

До този момент най-голям брой представители на този тип бойни чукове са открити на територията на днешна Румъния (Обр. 3)⁶. Според публикации са известни 7 артефакта, открити във Valea Părului (jud. Teleorman)⁷, Ațel (jud. Sibiu)⁸, București-Văcărești⁹, București-Tei¹⁰, Dragosloveni (jud. Vrancea) (2 екземпляра)¹¹,

trapezoidal neck with a rectangular cross-section on the other side of the sleeve. So far, nine warhammers of this type are known. They were found on the territory of today's Bulgaria and Romania. I know of two examples from Bulgaria. One of them is published; it originates from Northeastern Bulgaria and is documented in the collection of the Archaeological Museum in Varna (Fig. 1)⁴. The other example is again from Northeastern Bulgaria. It is part of the Vatevi collection and is published for the first time in the present work (Fig. 2)⁵. Both artifacts from Bulgaria come from unknown archaeological contexts.

So far, the largest number of representatives of this type of war hammers has been found on the territory of today's Romania (Fig. 3)⁶. According to the publications, seven artifacts were found in Valea Părului (jud. Teleorman)⁷, Ațel (jud. Sibiu)⁸, București-Văcărești⁹, București-Tei¹⁰, Dragosloveni (jud. Vrancea) (2 examples)¹¹,

⁴ Пак там, 107.

⁵ Инв. № 2843. Боен чук. Желязо. Клюн с копиевидна форма от едната страна на втулката и чукообразна трапецовидна шийка с правоъгълно сечение от другата страна. Има стеснение на шийката след втулката. Ударната повърхност на шийката е с форма на вертикално разположен правоъгълник. Втулката е със заоблени уши и елиптичен отвор.

Обща дължина 25,2 см; клюн дължина х височина х дебелина 16х2,7х1,1 см; втулка външна дължина х височина 3,3х3,5 см; втулка вътрешен d отвор 1,9х2 см; шийка на чука височина при стеснението след втулката х височина при тила х дължина х дебелина след втулката х дебелина при тила 1,8х2,6х5,9х1,5х0,9 см.

Тегло 312 гр.

Датировка IX–XI в.

⁶ **Băcuet-Crișan, D. / S. Băcuet-Crișan.** Două artefacte medievale timpurii din fier descoperite în hotarul (jud. Sălaj). – In: *ArheoVest*, Nr. V: In Honorem Doina Benea, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 25 noiembrie 2017. Vol. 2, 2017, 562.

⁷ **Ciupercă, B. / P. Mirea.** Topoare de luptă din a doua jumătate a mileniului I din colecțiile Muzeului Județean Teleorman. – *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*, Seria arheologie, 7, 2015, 170.

⁸ **Blăjan, M. / E. Stoicovici.** Toporul de luptă din secolul X e. n. descoperit la Ațel (jud. Sibiu). – *Apulum*, XVIII, 1980, 181.

⁹ *Ibid.*, fig. 2/2.

¹⁰ **Morintz, S. / D. V. Rosetti.** Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice, București, 1959, XXXIII/12.

¹¹ **Comșa, M. / Gh. Constantinescu.** Depozitul de unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperit la Dragoslo-

⁴ *Ibid.*, p. 107.

⁵ Inv. № 2843. War-hammer. Iron. Spear-shaped beak of one end of the head and hammer-shaped trapezoidal neck with a rectangular cross-section on the other end. The neck is narrowing after the sleeve for the handle. The impact face of the neck is in the shape of a vertically arranged rectangle. The sleeve for the handle is of elliptical shape.

Total length 25.2 cm; beak: length x height x thickness 16x2.7x1.1 cm; outer length x height of the sleeve 3.3x3.5 cm; inner diameter of the sleeve 1.9x2 cm; hammer neck height at the narrowing after the sleeve x height at the neck x length x thickness after the sleeve x thickness at the neck 1,8x2,6x5,9x1,5x0,9 cm.

Weight 312 g.

9th – 11th centuries

⁶ **Băcuet-Crișan, D. / Băcuet-Crișan, S.** Două artefacte medievale timpurii din fier descoperite în hotarul (jud. Sălaj). – In: *ArheoVest*, Nr. V: In Honorem Doina Benea, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 25 noiembrie 2017. Vol. 2, 2017, 562.

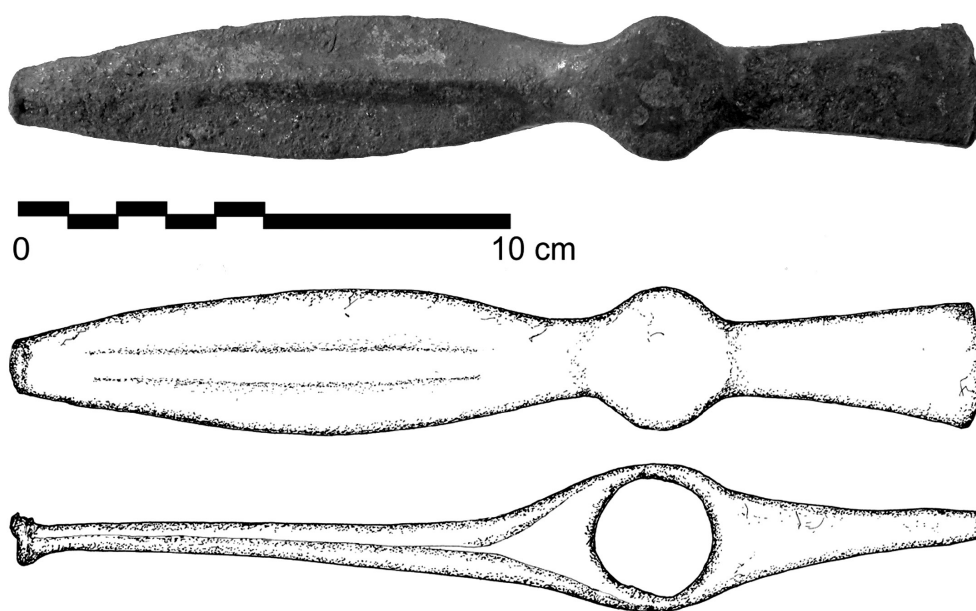
⁷ **Ciupercă, B. / P. Mirea.** Topoare de luptă din a doua jumătate a mileniului I din colecțiile Muzeului Județean Teleorman. – *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*, Seria arheologie, 7, 2015, 170.

⁸ **Blăjan, M. / E. Stoicovici.** Toporul de luptă din secolul X e. n. descoperit la Ațel (jud. Sibiu). – *Apulum*, XVIII, 1980, 181.

⁹ *Ibid.*, fig. 2/2.

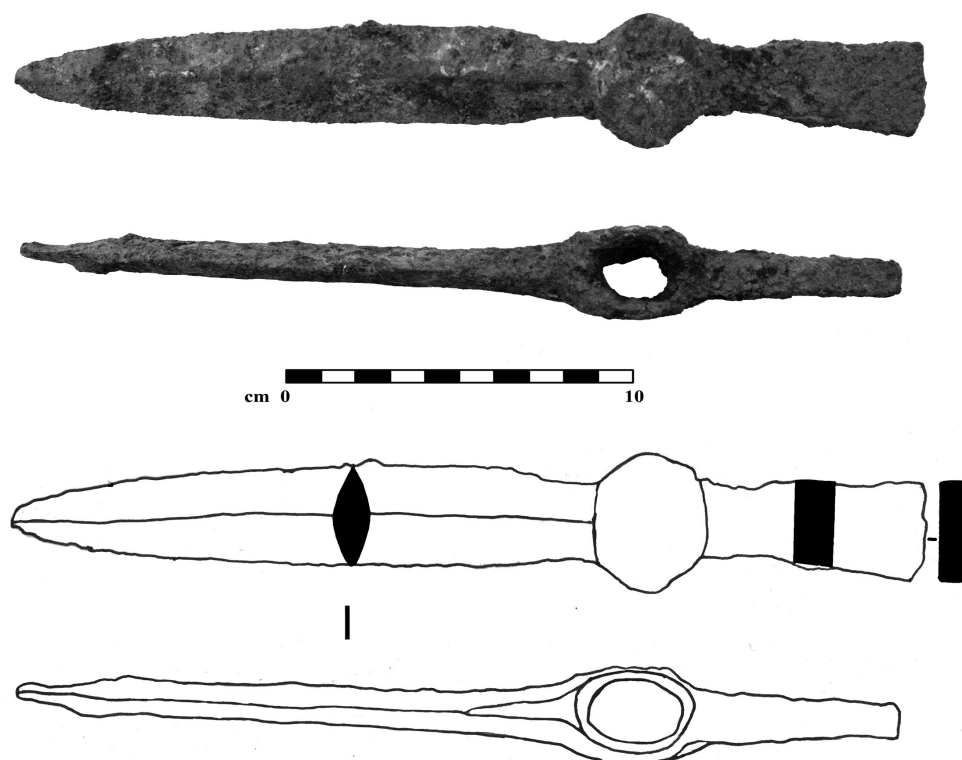
¹⁰ **Morintz, S. / D. V. Rosetti.** Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice, București, 1959, XXXIII/12.

¹¹ **Comșa, M. / Gh. Constantinescu.** Depozitul de unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperit la Dragoslo-

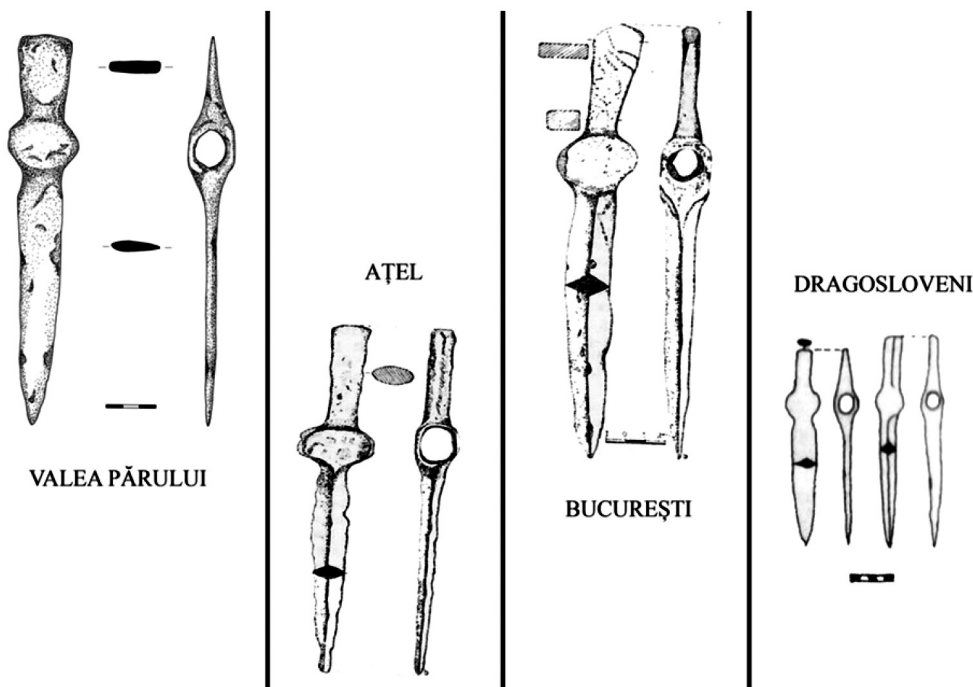
Обр. 1. Копиевиден боен чук – Археологически музей – Варна (личен архив на В. Йотов, с неговото любезно разрешение)

Fig. 1. Spear-shaped war hammer – Archaeological Museum – Varna (V. Yotov personal archive; with his kind permission)

Обр. 2. Копиевиден боен чук – сбирка Ватев, Пловдив

Fig. 2. Spear-shaped war hammer – Vatevi collection, Plovdiv

Обр. 3. Копиевидни бойни чукове от територията на днешна Румъния
(по Băcșeș-Crișan, D./Băcșeș-Crișan, S. Două artefacte..., fig. 6, p. 562)

Fig. 3. Spear-shaped war hammers from the present day territory of Romania
(in Băcșeș-Crișan, D./Băcșeș-Crișan, S. Două artefacte..., fig. 6, p. 562)

Radovanu (jud. Călărași)¹². Екземплярите от територията на Румъния идват от колективни находки на железни оръдия на труда и оръжия. Датировката на тези артефакти се поставя от румънски учени, като цяло в рамките на X век.

Повечето румънски изследователи, които разглеждат тези артефакти в своите изследвания, ги определят като „бойна брадва с форма на връх на копие“ (topor de luptă în formă de vârf de lance), както и брадва „Дунавски тип“ (topor de tip dunărean). Считам, че определянето на това оръжие като брадва е погрешно, с което се присъединявам към мнението на В. Йотов¹³. При по-голямата част от артефактите, полови-

Radovanu (jud. Călărași)¹². Those from the territory of Romania are examples from collective finds of iron tools and weapons. The dating of these artifacts suggested by the Romanian researchers is generally within the 10th century.

Most Romanian researchers who dwell on these artifacts in their works describe them as battle axes in the form of spearheads (topor de luptă în formă de vârf de lance) or as Danube type axes (topor de tip dunărean). I consider the definition of this weapon as an axe wrong, which agrees with the opinion of V. Yotov¹³. In most of the artifacts, the part of the head of the object, assumed by the Romanian researchers to be an axe, does not have

veni (jud. Vrancea). – *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 20(3), 1969, fig. 5/1, 2. **Canache, A. / F. Curta.** Depozite de unelte și arme medievale timpurii de pe teritoriul României. – *Mousaios IV* (1), 1994, 202. **Paragină, A.** Habitatul medieval la curbura exterioară a Carpaților în secolele X–XV. Brăila, 2002, pl. XLVII/1–2.

¹² **Comșa, M. / E. Gheannopoulos.** Unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperite la Radovanu. – *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 20(4), 1969, fig. 1/4. **Ciupercă, B. / P. Mirea.** Op. cit., 170.

¹³ **Йотов, В.** Цит. съч., 107.

veni (jud. Vrancea). – *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 20(3), 1969, fig. 5/1, 2. **Canache, A. / F. Curta.** Depozite de unelte și arme medievale timpurii de pe teritoriul României. – *Mousaios IV* (1), 1994, 202. **Paragină, A.** Habitatul medieval la curbura exterioară a Carpaților în secolele X–XV. Brăila, 2002, pl. XLVII/1–2.

¹² **Comșa, M. / E. Gheannopoulos.** Unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperite la Radovanu. – *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 20(4), 1969, fig. 1/4. **Ciupercă, B. / P. Mirea.** Op. cit., 170.

¹³ **Йотов, В.** Op. cit., p. 107.

ната от предмета, считана от румънските учени за брадва, няма заострен режещ ръб. Напротив, поразяващата част на този детайл на оръжието не е заточена, а е плоска правоъгълна повърхност, която силно напомня тесен, вертикален тил на чук! Освен това образуването на този тил не е причинено от корозия или счупване на парче от предмета, но със сигурност се е случило при производството на оръжието! Изключение прави екземплярът от Valea Părului¹⁴ и може би един от артефактите от Radovanu.

Много интересен е разказът на Лъв Дякон за убийството на император Никифор II Фока. Едно от оръжията, използвани при нападение-то, е наречено „ἀκούφιον“. С него един от убийците ударил императора в гърба толкова силно, че оръжието се показало през гърдите му. След това следва описание на ἀκούφιον, според което той е направен от желязо и прилича на клон на чапла (ἐρωδιοῦ ῥάμφει), „природата е дала на птицата прав клон, докато ἀκούφιον постепенно се удължава чрез равномерна извивка и завършва с остър връх“¹⁵. Както посочи друг автор преди мен¹⁶, клонът на оръжието трябва да е бил дълъг около 20 см, за да проникне човек по този начин, като се отчетат възможните места по гърба и ъгли на проникване. Дължините на клюновете на разглежданите тук оръжия са в диапазона около 15–18 см. Тези обстоятелства и съображения ми дават възможност да предположа, че описанието на византийския автор, с голяма степен на вероятност, отговаря на характеристиките на бойните чукове, разглеждани в настоящата работа!

Като се има предвид, че през X век земи-те, в които са намерени тези бойни чукове, са неразделна част от територията на Първото българско царство, както и липсата на находки извън този район, прави възможно тези оръжия да се свържат с поданици на българските владетели. На този етап на проучванията, все още не може да се каже каква е етническата принадлежност на това население – въпрос, който очаква своя отговор.

a sharp cutting edge. On the contrary, the striking part of this detail of the weapon is not sharpened, but is a flat rectangular surface that strongly resembles a narrow, vertical back of a hammer! In addition, the formation of this back was not caused by corrosion or breakage of a piece from the head; with certainty the weapon was thus shaped when manufactured! An exception is the specimen from Valea Părului¹⁴ and perhaps one of the artifacts from Radovanu.

Very interesting is the account of Leo the Deacon about the assassination of Emperor Nicephorus II Phocas. One of the weapons used in the attack is called “ἀκούφιον”. One of the assassins struck the emperor in the back so hard with it that the weapon pierced his body and appeared on his chest. Then the description of the ἀκούφιον follows, according to which it was made of iron and resembled a heron’s beak (ἐρωδιοῦ ῥάμφει), but “Nature has given the bird a straight bill, while ἀκούφιον gradually lengthens through a uniform curve and ends in a sharp tip”.¹⁵ As another author before me pointed out¹⁶, the beak of the weapon must have been about 20 cm long in order to pierce a human body in this way, taking into account the possible places on the back and angles of penetration. The lengths of the beaks of the weapons considered here are in the range of about 15–18 cm. These circumstances and considerations allow me to assume that the description of the Byzantine author, with a high degree of probability, corresponds to the characteristics of the war hammers examined in this work!

Given that the lands in which these war-hammers were found were in the 10th century an integral part of the territory of the First Bulgarian Tzardom, as well as the lack of finds outside this area, makes it possible for these weapons to be associated with subjects of the Bulgarian rulers. At this stage of the research, it is not yet possible to say what the ethnicity of that population was – a question that awaits its answer.

¹⁴ Ciupercă, B. / P. Mirea. Op. cit., pl. II–1.

¹⁵ Leonis Diaconi Caloënsis Historiae Libri Decem, ed. C. B. Hase. Bonn, 1828, 89. 5. Йотов, В. Цит. съч., 106. Колиас, Т. Византийски оръжия. Велико Търново, 2012, 195.

¹⁶ Колиас, Т. Цит. съч., 195.

¹⁴ Ciupercă, B. / P. Mirea. Op. cit., pl. II–1.

¹⁵ Leonis Diaconi Caloënsis Historiae Libri Decem, ed. C. B. Hase. Bonn, 1828, 89. 5. Йотов, В. Op. cit., p. 106. Колиас, Т. Византийски оръжия. Велико Търново, 2012, 195.

¹⁶ Колиас, Т. Op. cit., p. 195.